

המהר"ל מפראג – הנצח והזמן

1 המהר"ל מפראג, תפארת ישראל

פרק א: נבראים אשר ברא ה' יתברך בעולמו כולם הם פועלים בעולם אשר נבראו בו וכל אחד לפי מעלתו וחשיבותו גודל פעולתו. הנה השמים וכל צבא השמים כולם פועלים מסבבים הרקיע ופועלים בתחתונים כמו שבראם השם יתברך וסדר אותם. וכן התחתונים כולם פועלים. הארץ היא שפועלת ומוציאה צמחה וכל אשר הוא יוצא מן הארץ היא פועלת. וכן המים פועלים מרובים ומצמיחים האדמה, והרוח גם כן מגדל הכל כמו שהוא ידוע, וכן האש כמו החמה

ומחמם ומגדל הכל, וכן כל בעלי חיים וכל המינים שבעולם לא לתהו בראם רק נאמר עליהם (בראשית א') פרו ורבו ומלאו את הארץ עד שאין אחד בטל והכל פועלים בעולם אשר נבראו בו. וכל פעולה היא מתיחסת אל הפועל כי החמימות אשר הוא פעולת האש מתיחס אליו, וכן הקרירות מתיחס אל המים אשר פועלים הקרירות, וכן בכל הדברים מתיחסת הפעולה אל הפועל. ומעתה האדם אשר הוא נבדל מכל שאר בעלי חיים מצד הנפש שאין נפשו נפש בהמית רק נפשו נפש

במהלך הקריאה חישבו.
גם המהר"ל כמו הרמב"ם מחלק בין הטבעי ובין העל-טבעי.
איזה מצוות שייכות על פי המהר"ל לטבעי ואיזה לעל-טבעי?
מה התחום הדתי, ומה התחום הלא דתי.
מה היחס לדעתכם בין תפיסתו של הרמב"ם ובין תפיסתו של המהר"ל?

שכלית לא כמו שאר בעלי חיים הטבעיים שאין נפשם רק טבעית מחויב שיהי' לו פעולות מתיחס' אל נפשו השכלית האלהית ויהיו לו פעולות שכליות אלהיות, שכבר אמרנו כי כל פעולה צריך שתהיה מתיחסת אל הפועל. ומפני שתמצא האדם משתתף עם שאר בעלי חיים הטבעיים בהרבה פעולות, ודבר זה בודאי מצד הנפש החיוני אשר באדם אשר בו משתתף עם שאר בעלי חיים הטבעיים, אבל אי אפשר שלא יהיו לו פעולות גם כן מתיחסים אל נפשו השכלית האלהית כי לא יגרע כחו. כי מה שהאדם הוא בנאי ונגר ועושה מלאכת האפיה והבישול וכיוצא בזה מתיקון הבגדים שודאי אף כי דברים אלו צריכים לו נפש השכלית, מי הוא ערב לי שהדבר הזה הוא מצד שלימות שבו, והרי ראוי ומחוייב שיהיו לו פעולות אלהיות שיפעול בעולם אשר בראו כפי מעלת נפשו האלהית, ואולי כל הדברים האלה אשר זכרנו הם מצד חסרון שבאדם...

פרק ב: התבאר לך כי הפעולות האלהיות שהם מצות התורה הם ראויים לאדם לפי מדריגת נפשו האלהית שהיא בקרבו, והפעולות האלו הם השלמת האדם שבהם יושלם עד שהוא הבריאה אשר בה רצון בוראו. ויתבאר בפרקים הבאים דבר זה באריכות בעזרת נותן התורה. ובזה הפרק יתבאר דרך כללות בקצור, שהאדם יציר כפו של הקדוש ברוך הוא מבחר התחתונים חסר, עד שהוא נשלם על ידי מעשה עצמו, ועל ידי מצות התורה יגיע האדם אל השלמה, כי מצד שיש בו נפש אלהי שיש בו הכנה אלהית לכך אין השלמתו בדבר שהוא טבעי אבל השלמתו בתורה ובמצוה שהוא על הטבע ודבר זה מבואר במקומות הרבה שמצות התורה הם יותר במדריגה ובמעלה מן הטבע. ובמזמור (תהלים י"ט) השמים מספרים כבוד אל וגו' ואחר כך התחיל לומר תורת ה' תמימה וגו' עד סוף המזמור. ויש מן תחלת המזמור עד תורת ה' תמימה שבעה פסוקים ואחר כך תורת ה' תמימה. כי הנהגת הטבע נברא בשבעה ימי בראשית ואלו התורה היא על הטבע והיא מדריגה שמינית. ועל פי טעם זה מזמור אשרי תמימי דרך שהוסד על התורה, יש בו שמונה אלפ"א בית"א שהתורה היא מדריגה שמינית שהיא על הטבע שנברא בשבעת ימי בראשית. וכן כל דבר שהוא על הטבע והוא תיקון מה שחסר הטבע הוא אחר השבעה, וזה טעם מילה בשמיני כי האדם מצד הטבע נברא עם הערלה והוא פחיתות הטבע, והמילה היא תיקון הטבע ולפיכך תיקון הזה הוא ביום השמיני לפי שהוא אחר הטבע שנבראת בששת ימי בראשית. ומעתה תדע כי המצות שהם הפעולות האלהיות והם מעשה האדם יגיע בהם האדם למדריגה שהוא על הטבע. וראוי שיהיה כך כי מעשה האדם במה שהוא בעל שכל הוא יותר במעלה מן הטבע שהרי הטבע הוא כח חמרי בלבד ואלו האדם הוא שכלי. ואם יאמר כי כח הטבע פועל בכח שהוא מן השם יתברך, נאמר גם כן כי האדם שהוא שכלי פועל בכח השכל שנתן לו השם יתברך. ולפיכך ראוי אל האדם שהוא שכלי והשכל הוא על הטבע המצות האלהיות שהם המעשים שאינם טבעיים, ועל ידם יגיע האדם אל מעלה עליונה שהוא למעלה מן הטבע הוא עולם הנבדל. ובמדרש (תנחומא תזריע) שאל טורנוסרופס הרשע איזה מעשים נאים של הקדוש ברוך הוא או של בשר ודם אמר לו של בשר ודם אמר לו טורנוסרופס הרשע ראית השמים והארץ יכול האדם לעשות כיוצא בהם אמר לו רבי עקיבא לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות שאין שולטים עליו אלא אמור דברים שהם מצוין בבני אדם אמר לו למה אתם מולים אמר לו אני הייתי יודע שעל דבר זה אתה שואלני ולכך הקדמתי

ואמרתי לך שמעשה בני אדם נאים משל הקדוש ברוך הוא הביא לו רבי עקיבא שבלים וגלוסקאות אמר לו טורנוסרופס הרשע אם הקדוש ברוך הוא רוצה במילה למה אינו יוצא מהול ממעי אמו אמר לו רבי עקיבא ולמה טיבורו יוצא עמו והוא תלוי בבטנו ואמו חותכתו ומה שאתה אומר למה אינו יוצא מהול שלא נתן הקדוש ברוך הוא המצות אלא לצרף האדם בהם לכך אמר דוד כל אמרת אלוה צרופה ע"כ. וביאור זה כי טורנוסרופס היה סבור כי מעשה האדם פחותים מן מעשה הטבע במה שהטבע פעל אלהי, לכך אמר שהמילה היא יותר פחותה מן הערלה שהיא מעשה הטבע שפעל השם יתברך ואלו המילה מעשה האדם. והשיב לו שאין הדבר כך כי מעשה האדם במה שהוא פעל האדם שהוא בעל שכל יותר במדרגה מן הטבע שהוא כח חמרי בלבד וכמו שהוכיח לו מן החטים שהוא פעל הטבע והוא חסר עד שיושלם על ידי אדם השכלי שמזה תראה כי פעל השכל הוא על הטבע. והוסיף עוד לשאול אם כן למה אין התינוק יוצא מהול אחר שהשם יתברך חפץ במילה ואינו רוצה כלל בערלה, כי עדיין חשב אף כי פעל האדם הוא יותר במעלה במה שהוא פעל האדם בעל שכל, מכל מקום אין לומר שפעל הטבע הוא בחסרון ואם היה חפץ במילה והערלה היא רע אם כן למה לא השלים השם יתברך את הטבע ויצא התינוק ממעי אמו מהול. ודבר זה לא יספיק התשובה מן החטים, שאף כי הגלוסקא פעל בעל שכל יותר נבחר מכל מקום גם השבלים שהם מעשה הטבע טובים רק שפעל בעל השכל יותר משובח אבל אין לומר שפעל הטבע הוא חסר. ועל זה השיב כי בודאי פעל הטבע הוא חסר גם כן כמו שתראה כי התינוק יוצא עם הטיבור והאם צריכה לחתכו עד שתראה מזה כי הטבע אין בו השלמה, וא"כ אין זה קשיא מה שיוצא התינוק עם הערלה כי אין פעל הטבע בשלמות כי אלו היה פעל הטבע בשלמות לא היה במעשה הטבע שנוי שהדברים אשר בהם השלימות אין שנוי בהם, אבל אין בו השלמה בפרט אל האדם השכלי שיש לו מעלה על הטבע מצד השכל:

ובמדרש עוד, (ב"ר פ' י"א) כל מעשה ששת ימי בראשית צריכים עשיה אחרת כגון חטים צריכים לטחון החרדל צריך להמתיק התורמוס צריך להמתיק ע"כ. וכל זה מפני כי אין פעל הטבע בעל השלמה בעצמו אל האדם שיש בו השכל שהוא על הטבע וזוהו מדרגת הטבע כמו שאמרנו, ולפיכך כל אשר נברא בששת ימי בראשית אין השלמה בו אל האדם, ולכך אין זה שאלה אם נברא התינוק בלא מילה שזה שייך אל פעל הטבע במה שהוא פעל חסר, ואינו במדרגת ההשלמה אל האדם השכלי. ואלו נברא האדם בשלמות כאשר יצא מבטן אמו אם כן היה האדם טבעי בלבד, ולכך נתנה לו המילה שהיא השלמתו ביום השמיני כי כל השלמת האדם על הטבע לכן המילה שהיא השלמתו והיא על הטבע שקולה כנגד כל התורה. ואל תאמר כי יהיה חס ושלום בפעל השם יתברך דופי, אין זה כך רק הכל הוא בחכמה לפי אשר ראוי לעולם אשר יש בו הויה והפסד אשר אינו בעל השלמה ובפרט אל האדם השכלי שהשכלי הוא על הטבע ולכך אל האדם אין הטבע בעל השלמה כי צריך לתקן מזונות שלו החטים לטחון והטבור לחתוך והערלה למילה. ועוד השיב לו אף כי בודאי אין זה קשיא מה שאין יוצא התינוק מהול כמו שנתבאר, מכל מקום בזולת זה אין דבר זה ראוי לשאלה כי המצוה שציוה השם יתברך לבני אדם רוצה הוא יתברך לצרף את האדם. כי מצד פעל השי"ת אין מילה וזוהו מצד הבריאה שהשם יתברך ברא הכל על ידי הטבע ולפי הטבע ראוי הערלה, רק שנתן השם יתברך המילה לאדם שיהיה צירוף לאדם עד שיהיה בלתי טבעי שכאשר עושה המצוה הוא צירוף אל האדם מן הטבע וזה אשר חפץ השם יתברך במילה, ואם היה נברא מהול לא היה צירוף אל האדם כי היו כל בני אדם כך שהטבע היא אחת לכל בני אדם ולא היה זה צירוף שאין הצירוף רק בדבר שאינו טבעי שהצירוף הוא הוצאה מן הטבע וזוהו הצירוף כמו שיתבאר. וכן כל המצות שנתן השם יתברך הם צירוף לאדם שיהיה האדם פעולותיו ומעשיו הוצאה מן הטבע ולא יהיו מעשיו של אדם שוים עם הבעלי חיים הטבעיים. כי מצד הטבע נחשב ונראה האדם כבהמה שהיא טבעית ואין כל אדם ראוי למעלה זאת כי אם העם אשר בחר בהם השם יתברך. ודבר זה עוד יתבאר:

2 המהר"ל מפראג, נצח ישראל פרק י"א

**דבריו של המהר"ל סובבים סביב הלאומי והטבעי.
מה היחס בין הצירים הללו?
איפה נמצאים המצוות, מדוע?
שימו לב לאיזו דוגמה נתן המהר"ל למצוות האידיאלית.**

התבאר לך כי התורה היא צירוף וזכור נפש האדם. ובמדרש (במדבר רבה פרשה י"ט) שאל גוי אחד את ר' יוחנן בן זכאי אילן עובדיא דאתון עבדין נראים כמין כשפים אתם מביאים פרה ושורפים אותה וכותשין אותה ונטולין את אפרה ואחד מכם מטמא למת מזין עליו שנים ושלושה טיפין ואתם אומרים לו טהרת אמר לו נכנס בך רוח חזזית מימך אמר לו לא ראית אדם שנכנסה בו רוח חזזית אמר לו הן אמר לו ומה אתם עושים אמר לו מביאים עיקרים ומעשנין תחתיו ומרביצין עליה מים והיא בורחת אמר לו ישמעו אזניך מה שאתה מוציא מפיוך כך הרוח הזה רוח טומאה דכתיב וגם את הנביאים ורוח הטומאה אעביר מן הארץ מזין עליו והוא בורח לאחר שיצא אמרו לו תלמידיו לזה דחית בקנה לנו מה אתה אומר אמר להם חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרים אלא אמר הקדוש ברוך הוא חקה חקקתי גזירה גזרתי אי אתה רשאי לעבור

גזרותי דכתיב זאת חקת התורה ע"כ. הנה רבי יוחנן בן זכאי השיב לגוי כי מצות התורה הם תועלת בעצמם על דרך זה שאמר, כי פרה אדומה היא מעברת רוח הטומאה, וכמו שחשבו קצת בני אדם כי התורה אסרה מאכלות האסורות מפני שהם מולידים מזג רע וכן נתנו טעם בדם ובחלב שכלם הם מולידים מזג רע וכל הדברים האלו אין בהם ממש לענין אסור שלהם

ברצוני להשוות בין דברי המהר"ל ובין הקטעים הנאים:

3 שמואל דוד לוצאטו, מאמר על יהודי, ירושלים תשי"א עמ' 113.

מה היחס בין דבריו של שד"ל (1800-1865) ובין דבריו של המהר"ל?

תורת הא-להים שנתן משה לעמו, היא השתדלה ודאגה לטובת כל המין [אנושי] שלנו. וכשם שלא ברא א-להים בעולמו אלא טבע אחד בלבד, ופקד עליו לאחד את כל חלקיו ולכלכלם בהתאמה הארמונית, כך גזר שכל בני האדם יתנהגו יחד באחוז כאיש אחד, משום שכל אדם צריך לראות את עצמו כאילו הוא אזרח ברפובליקה אחת ויחידה. אהבה זו וצדקה זו נטע בלבו של האדם, שעה שלימד אותו לדעת ולהשכיל, כי כל המין האנושי נברא בידי אל אחד... ואין הנביא אומר כי מאוגדים אנו בפולחן אחד ובעבודה אחת- דבר שהיה בו משום נמוקק בשביל היהודים בלבד... אלא למטרה כללית ביותר ונמרצת ביותר: להשכין שלום בין כל בני האדם.

4 ר' יצחק עראמה, עקידת יצחק, שער מ"ו.

ר' יצחק עראמה (1420-1494) מחכמי ספרד בדור הגירוש. מה פירוש המילה 'טבע' אצל? האם הוא דומה למהר"ל או לשד"ל?

האמנה כי אלו המשפטים התוריים מצד היותם אלהיים, ימצאו אלו התועלות הטבעיות בהם באופן יותר חזק ויותר מועיל מאד בלי ספק, וזה שאין שום ספק שהתועלות האלו הטבעיים ימשכו מסדורי החקים והדתות בהגבלות האלו, לפי קורבתם בהם אל אמתת טבע הענינים, עד שכבר יגיעו התועלות בחלופי השיעורים מהנמוסים, כפי קירוב הנימוס אל אמתת טבע הענינים או ריחוקו, שאם יהיה הנמוס בלתי נכון ורחוק מהאמת הטבעי, עם שכבר יתנהגו בו באופן מה,

אבל אי אפשר שלא פיתחדשו ביניהם קטטות ומריבות בלתי התיישב בו דעת המונהגים, ולבלתי קבל אותו בסבר פנים, ויתפשט הענין אל המלחמות הגדולות המפסידות היישוב. אמנם כשתהיה ההנהגה על פי הנמוס הקרוב אל טבע האמת, אז יהיה תועלת הגבלת תכונת האנשים שלמה. גם תקון הקבוץ הכללי מגיע, כי לפי שהמשפטים אשר יפשוטם יהיו קרובים אל האמת, יקבלום עליהם האנשים, וישבו בשלום יחדו. כמו שאמרו בפקרא קמא דסנהדרין (ז' ע"א) דמדינא שקול גלימא מזמר ואזיל באורחא. ולזה ייעד הנביא (ישעיה ב') ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמר' ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה", יורה בבירור שהריבות והמלחמות עד הזמן ההוא בין כתות עכו"ם היו לחסרונות נמוסיהם הבלתי מסכימים עם טבע האמת, אשר לסבה זה הנשפטים בהם לא תתישב דעתם ולא יקבלום. אמנם בשלמות המשפט על ידי מלך המשיח, והסכימו אל טבע האמת, ישבו שקטים וינוסו מלחמות וקטטות מהם:

והנה להיות המשפטים האלהיים מיוחדים בזה מכל זולתם, כי מי יוכל לעמוד על אמתת המשפטים, אם מצד טבע אלו הקניינים, ואם מצד טבע הקונים אותם, כי אם הוא יתברך היוצר כל ויודע הכל, וכמו שאמר (תהלים ל"ג) היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם, וכמו שאמר הנביא (ירמיה ל"ב) "גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו", יורה, שאי אפשר לסדר דת ונמוס באלו החיים, לתת לאיש כדרכיו ממש לפי טבע המעשים והעושים, רק אותו שהוא גדול העצה ורב העלילה, אשר בכחות אלו ברא העולם וכל נמצאיו, אשר כזה יוכל לשפוט כפי טבע אמת לא בענין תשומה לבד: הלא תראה בדיני עבד עברי ואמה עבריה נאמר "שש שנים יעבד ובשביעית יצא לחפשי חנם", ובענין השמטה (שמות כ"ג), "שש שנים תזרע את ארצך וגו' והשביעית תשמטנה". אשר אין ספק שיש לדינים האלו קשר גדול במציאות העולם הנברא בששה ימים ויום השביעי שבת וינפש. ולזה נגזר הגלות על ביטולם, לפי שיש להם יחס נפלא עם סידור המציאות, אשר לא יקיף עליהם זולתי הבורא יתעלה, אשר הוא עושה כל ובורא כל, כמו שאמרנו:

ומהמין הזה היו כל הדברים המונחים בתורה האלהית, כלם צדק טבעי, אין הפרש בהם בין קודם שהונחו לאחר שהונחו, רק הפרסום לבד, כמו שאמר האל יתעלה (במדבר כ"ז) "כן בנות צלפחד דוברות", ואמרו ז"ל (ספרי שם) כך כתובה לפני במרום, מלמד שראתה עינם מה שלא ראה עינו של משה.

5 משה מנדלסון עמודים 91-92

סבורני שהיהדות אינה יודעת דת התגלות במובן המקובל אצל הנוצרים. יש להם לישראל מתן תורה א-לוהית. חוקים מצות, פיקודים, משפטי חיים, הוראות של רצון א-לוהיים... משפטים וחוקים כאלה נתגלו לישראל על ידי משה באורח פלא

משה מנדלסון (1729-1786).
גרמניה, אבי תנועת ההשכלה היהודית.

למעלה מהטבע, אבל לא דעות לימודיות, לא אמיתות ישועה, לא משפטי תמונה כוללים. את אלה מגלה הקדוש ברוך הוא לישראל כמו לכל שאר בני האדם, בכל עת ובעל שעה באמצעות הטבע והעצמים, ולא על ידי דיבור וכתב.

נחזור ונשווה את הדברים לדבריו של הרמה"ל מפראג:

6 מהר"ל, תפארת ישראל פרק כ"ו

ובמדרש (במד"ר פ' א') עוד, בשלשה דברים נתנה התורה במדבר באש ובמים. במדבר דכתיב ויבואו מדבר סיני. באש דכתיב והר סיני עשן כולו כי ירד עליו ה' באש. במים דכתיב גם עבים נטפו מים מה אלו בחנם לעולם אף דברי תורה בחנם לעולם ע"כ. וביאור ענין זה כי ראוי שתנתן התורה באלו שלשה כי התורה אינה מתיחסת לאדם כי האדם בעל גשם ואילו התורה היא שכלית, ולפיכך אין לתורה התיחסות לאדם כלל לריחוק מעלתה מן האדם והיא מובדלת מן האדם. ולכך נתנה התורה באלו שלשה דברים כי כל אלו דברים הם הפקר לעולם וזה מורה שאינם מיוחדים לאדם וכל דבר שאינו מיוחד לאדם נבדל הוא ממנו. וזה כי ג' בחינות יש לתורה שמצד אלו שלשה בחינות אין התורה מתיחסת לאדם, הבחינה האחת השכר והטוב שיש בתורה, כי הטוב שהשם יתברך נתן על ידי שמירת התורה הוא טוב אלהי ואינו טוב טבעי שהוא ראוי לאדם רק טוב אלהי אשר הטוב אלהי הוא נבדל מן האדם לגמרי, וכמו שתמצא בתורה כי השכר שנותן השם יתברך הוא שלא בטבע ושלא כמנהגו של עולם כלל, ולפיכך נתנה התורה במים שהמים הם טוב בכל מקום וכדכתיב (דברים ל"ב) יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי ואמרו ז"ל (ספרי האזינו) מה מטר חיים לעולם אף התורה חיים לעולם, ומאחר שהתורה היא החיים אין זה דבר טבעי. והפך זה גם כן העונש על התורה אינו טבעי רק עונש אלהי שכל עונש שבא בתורה הוא שלא בטבע ושלא כמנהגו של עולם, ולכך נתנה התורה באש כי הוא נאמר על העונש (דברים ד') כי ה' אלהיך אש אוכלת כאשר בא להפרע מאויביו, הרי לך כי השכר שהוא בתורה אינו טבעי והפך זה העונש שהוא בתורה אינו טבעי שלא כמנהגו של עולם. ומה שנתנה התורה במדבר מורה על עצם התורה כי המצות שבה הם דברים שאינם טבעיים וכמו שאמרנו, כי יש שהיו אומרים כי התורה לפני הטבע ומה שאסרה החלב והדם הוא בטבע, ודבר זה אינו כי לכך נתנה התורה במדבר כי המדבר אינם גדלים בו הדברים הטבעיים וכמו שבארנו לפני זה, כי לכך אמר כי הים ברח ההרים רקדו כמו שנתבאר למעלה, וזה מורה כי אין התורה טבעית כלל, ודבר זה עצמו מה שנתנה במדבר לומר כי אין התורה דת טבעי, וזהו מה שנתנה במים ובאש כי מאחר שאין התורה דת טבעית ולכך השכר על התורה גם כן אינו טבעי, וכן מפני שהתורה אינה דת טבעי ולכך נתנה באש לומר שאין העונש על התורה טבעי רק שלא בטבע. כלל הדבר כי אלו ג' דברים הם מורים על עצם מצות התורה והשכר והעונש שכל אלו שלשה דברים אינם טבעיים:

לסיים:

☞ מה היחס בין דבריו של המהר"ל כאן ובין דבריו בבאר בגולה?

☞ למה מושג הפרשנות כל כך מרכזי בהגותו של המהר"ל מפראג?

